

## ČSR 1920-1938

### Fašismus, komunismus, Mnichov

#### 1. Vývoj v Evropě.

##### 1.1. Versailleský mírový systém.

Nezaručil mír a rovnováhu v Evropě.

Příliš velké zatížení Německa, neúčast Sovětského Ruska

„Kosmetické úpravy“ – 1922 Janov, Rappallo

1925 Locarno

Společnost národů neměla dostatečnou autoritu

Izolacionismus USA

##### 1.2. Vznik totalitních režimů.

1917 Bolševické Rusko

1926 Itálie – Benito Mussolini, fašistický stát

1933 Německo – Hitler

Portugalsko, Španělsko, Maďarsko, Rumunsko

Fašistická hnutí i v ostatních zemích vč. ČSR

Podmínky vedoucí ke vzniku totalitních režimů:

- Nestabilní situace – ekonomická, sociální, politická
- Silné skupinové zájmy
- Ideologie
- Charismatická osobnost
- Možnost ovlivnění lidí – „skupinová hloupost“

##### 1.3. Evropa 1920-1938.

###### **1918-1929**

Poválečná obnova, relativní prosperita, politická konsolidace

Vnitřní slabost demokratických režimů

Neexistovala silná mezinárodní autorita

###### **1929-1933**

Světová hospodářská krize

Ohrožení fašismem resp. nacistickým Německem

Obavy z bolševizmu

Selhání Společnosti národů, hledání forem kolektivní bezpečnosti

Politika „appeasementu“

1932 Japonsko útočí na Čínu – „mandžuská agrese“  
 1935 Habeš  
 1936 Španělsko – občanská válka  
 1936 obsazení neutrálního pásma Porýní Německem  
 Rostoucí vliv Německa  
 Osa Berlín-Řím-Tokio  
 1938 „připojení“ Rakouska k Německu  
 ČSR se stává hlavním nepřítelem Německa

## 2. Vývoj v ČSR

### 1918-1929

Postupná konsolidace ekonomická i politická, budování nového státu.

Problémy:

1919 Slovenská republika rad

Konflikt s Polskem – Těšínsko

1920 Stávky, pokus o bolševický převrat

1921 Vznik KSČ

1926 Národní obec fašistická gen.Gajda

Slovanská národně socialistická strana – Stříbrný

Přesto vítězí pravicový demokratický proud díky autoritě TGM

Snahy o upevnění mezinárodního postavení ČSR – Beneš

„Malá dohoda“ ČSR- Jugoslávie- Rumunsko- pod záštitou Francie

### 1929-1933

Hospodářská krize, konec stability

Sociální nepokoje – potlačovány někdy drasticky

Sílí vliv levice – podpora ze strany intelektuálů

1929 bolševizace KSČ – Klement Gottwald

Slábne vliv Masaryka

### 1933-1938

Ohrožení nástupem fašismu, pokus o sjednocení politických sil vč. KSČ

Lidová fronta

1935 smlouva s SSSR – vázána na Francii

1935 Masaryk abdikuje - Beneš prezidentem

1933 vzniká Henleinova sudetoněmecká strana

Pokus o puč – gen.Gajda – přepadení kasáren v Brně - Židenicích

Vzrůst slovenského nacionalismu Andrej Hlinka, Jozef Tiso

Stupňující se Hitlerův tlak na ČSR

3 útoky:

říjen 1937 – německá vojska k čs.hranicím – zažehnáno

květen 1938 – opakování – ČSR částečná mobilizace

září 1938 – Hitler oznámil útok na ČSR na 28.9.

ČSR 23.9. všeobecná mobilizace, vláda - generál Syrový

## **ČSR JE PŘIPRAVENA K BOJI**

*27. září 1938 v půl desáté večer se sešla československá vláda. Bylo to poslední zasedání před Hitlerem ohlášeným útokem na Československo. Jednání předsedal prezident Beneš. Ministr zahraničních věcí K. Krofta podal na zasedání zprávu o tom, že na podporu Československa vystoupily všechny státy vázané k němu spojeneckými smlouvami, tj. Francie, SSSR a Malá dohoda. Prezident Beneš uvedl: „Budeme-li zítra napadeni, jest fronta zrekonstruována... Musíme hledět s nadějí na výsledek.“ Československo bylo připraveno k vojenské obraně státu.*

*Ještě téže noci byl krátce před půlnocí zaslán československému zástupci v Ženevě text zvláštní noty. Měla být předložena Společnosti národů v okamžiku německého útoku. Byla to žádost o pomoc. Pravilo se v ní:*

*„Československá republika vždy byla oporou Společnosti národů. Konala vždy své povinnosti. Pro Společnost národů všechny její vlády, její oba prezidenti vykonali tu služby myšlenky míru a spolupráce národů.“*

*Nyní se stala obětí útoku. Na základě čí. 11, 16 a 17 obrací se na radu Společnosti národů, žádá její okamžité svolání a konstatování útočnicka.*

*Zločin proti mezinárodnímu právu, proti lidskosti a spravedlnosti byl spáchán. Československá republika věří, že Společnost národů ji neopustí.“*

*Československo stálo v plné pohotovosti k obraně proti nacistické agresi.*

Svět na pokraji války – mobilizovala Francie, Jugoslávie, Rumunsko, SSSR  
Podpora Společnosti národů

Přesto bylo Československo (Beneš) ochotno k ústupkům, snaha o jednání do posledních okamžiků

## **Mnichov**

V průběhu září probíhala intenzivní jednání evropských politiků s Hitlerem. Na 29. září 1938 byla svolána schůzka představitelů Německa, Itálie, Velké Británie a Francie do Mnichova. Krátce po poledni 29. září se sešli německý kancléř Adolf Hitler, italský vůdce Benito Mussolini, francouzský premiér Édouard Daladier a britský ministerský předseda Neville Chamberlain k jednání o vyřešení „československé krize“. Okolo jedné hodiny po půlnoci 30. září podepsali dokument, který vstoupil do historie jako Mnichovská dohoda. Na jejím základě bylo Československo přinuceno odstoupit Německu rozsáhlá území, na kterých žila německá menšina. Obdobným způsobem byl vyřešen také problém polské a maďarské menšiny.

Anglie a Francie zaslaly Československu ultimatum, že v případě, že nebude dohodu respektovat, necítí se být zavázány dosavadními závazky.

Pro Československo to znamenalo ohromné zklamání, zhroucení dosavadní zahraničně politické koncepce a bezprostřední ohrožení.

Důsledky:

- Vojensko politické – přímá cesta ke 2.světové válce
- Morální – selhání západní demokracie
- Posunutí ČSR do sféry vlivu SSSR
- Benešovy dekrety v roce 1945

### ***Mnichovská dohoda z 29. 9. 1938 o odstoupení sudetoněmeckého území***

*Německo, Spojené království Velké Británie, Francie, Itálie se shodly se zřetelem k dohodě, již. bylo v podstatě dosazeno, o odstoupení sudetoněmeckého území, na těchto podmínkách a způsobech tohoto odstoupení. . .*

*1. Vyklizování započne 1. října.*

*2. Spojené království, Francie a Itálie se shodují v tom, že vyklizení bude provedeno 10. října, a to bez zničení jakýchkoli existujících zařízení a že československá vláda je za to odpovědná . . .*

*3. Podmínky vyklizení podrobně určí mezinárodní výbor, složený ze zástupců Německa, Spojeného království, Francie, Itálie a Československa.*

*4. Postupné obsazování převážně německých území německými oddíly započne 1. října. Čtyři územní úseky, označené na přiložené mapě, obsadí německé oddíly v tomto pořadí:*

*Římskou I. označený úsek 1. a 2. října t. r.*

*Římskou II. označený úsek 2. a 3. října t. r.*

*Římskou III. označený úsek 3. 4. a 5. října t. r.*

*Římskou IV. označený úsek 6. a 7. října t. r.*

*Ostatní území převážně německého charakteru bude bez průtahů výše uvedeným mezinárodním výborem vytyčeno a do 10. října německým vojskem obsazeno.*

*5. V paragrafu 3 uvedený mezinárodní výbor určí území, v němž se má provést lidové hlasování. Tato území budou až do skončení lidového hlasování obsazena mezinárodními formacemi. . .*

*6. Konečně vymezení hranic provede mezinárodní výbor . . .*

*7. Zavede se opční právo na přestup do odstoupených oblastí a pro vystoupení z nich . . .*

*8. Československá vláda propustí do čtyř týdnů ode dne uzavření této dohody všechny sudetské Němce, kteří si toto propuštění přejí, ze svých vojenských a policejních svazků. V téže lhůtě propustí československá vláda sudetoněmecké vězně, kteří si odpykávají tresty na svobodě pro politické přečiny.*

*Mnichov 29. září 1938, podepsáni Hitler, Daladier, Mussolini a Chamberlain*

### 3. Edvard Beneš a Mnichov.

Edvard Beneš do českých dějin zasáhl tak zásadním způsobem, jako málokdo. Do veřejného života se zapojil už v mládí: narodil se 28. května 1884 v Kožlanech v Čechách, a od roku 1909, kdy se stal členem Masarykovy pokrokové strany realistické, se aktivně podílel na formování české politiky. Vstoupil do ní připraven, s rozhledem a vzděláním na zahraničních univerzitách, které ve své době dalece přesahovaly domácí poměry. Od samého začátku první světové války se zapojil do protirakouské činnosti, spolupracoval s tajnou organizací Maffie a v září 1915 sám odešel do exilu, kde věrně a oddaně stál po boku T. G. Masarykovi. Ten si jej za to neobyčejně cenil: „Bez Beneše bychom neměli republiku," řekl po létech Karlu Čapkovi.

Po sedmnáct let doslova konstruoval československou zahraniční politiku. Byl otcem politického a vojenského spojení především s Francií a s Velkou Británií. Kromě toho stál u zrodu tzv. Malé dohody - spojení Československa s Rumunskem a Jugoslávií, jež mělo zabránit návratu Habsburků k moci, jejichž nebezpečí ostatně silně přeceňoval: ještě počátkem 30. let se nechal slyšet, že je pro něj Hitler přijatelnější než Habsburk.

Po abdikaci prezidenta Masaryka v roce 1935 byl Edvard Beneš zvolen do čela státu. V této době si již naprosto jasně uvědomoval, jaké nebezpečí hrozí demokratické Československé republice ze strany nacistického Německa.

Věnoval mimořádné úsilí výstavbě československé armády i budování pohraničních opevnění a v obraně nezávislosti spatřoval hlavní prioritu. Když však Francie a spolu s ní Velká Británie odmítly v září 1938 přijít republice na pomoc, dospěl Beneš k závěru, že ztráty v osamoceném boji by sílu národa podlomily fatálním způsobem, a proto vyslovil souhlas s kapitulací a s odevzdáním pohraničních oblastí Německu.

Sám 5. října 1938 z úřadu prezidenta odstoupil a o několik dnů později odletěl do zahraničí. Pravděpodobně se utěšoval myšlenkou, že zachránil alespoň existenci národa, když už ne jeho svobodu, ale i v tom se osudově mýlil. Národ sice válku přežil, avšak se zlomenou páteří. Tragický rozpor mezi nadšeným odhodláním Čechů a Slováků bránit republiku i za cenu smrti, a mezi hanebnou, ponižující kapitulací, byl tak velký, že ovlivnil jejich chování na desetiletí dopředu. Edvard Beneš byl událostmi v září 1938 frustrován do konce života.

Mnichovská dohoda je jedním z klíčových prožitků českého národa ve dvacátém století. Otázku, zda jsme se měli bránit, řeší ještě po desetiletích se vši vážností nejen historici ve svých studiích, ale i štamgasti ve svých hospodách. Každý z nás ten příběh o zradě v nějaké formě zná a ví, zda to tehdy Beneš udělal správně, nebo ne. Tím dostávají události září 1938 podobu mýtu, který předvádí tragickou hru dobra a zla.

Podle momentálních potřeb můžeme zlo identifikovat se Západem (který nás prý zradil), s prezidentem Benešem (který nám nedovolil bojovat), s buržoazií

(paktující se s Hitlerem), zatímco dobro - to jsme prostě my, československý lid vedený dle potřeby komunisty nebo zase demokraty. Příběh má mnoho dalších verzí a variant, které tento výčet zdaleka nevyčerpává.

### Netradiční názor:

Otázkám Mnichova a role prezidenta Beneše se věnuje Jan Tesař v knize *Mnichovský komplex*

( Jan Tesař: Mnichovský komplex, jeho příčiny a důsledky. Prostor, Praha 2000 )

V knize se hovoří o mnoha selháních československé společnosti.

Začněme nejdříve selháními předmnichovskými. Tesař tehdejší systém označuje jako „zvláštní demokracii“, která trestuhodně zanedbala obranu státu, pevnosti začala stavět pozdě a navíc bez jasné koncepce, zbraně a střelivo raději prodávala do ciziny než vlastní armádě, zcela ignorovala potřebu infrastruktury (strategické silnice a železnice ve směru západ-východ, letiště), nedokázala čelit henleinovské propagandě v zahraničí apod.

Tato dobře známá fakta vedou Tesaře k pochybnostem o tom, zda se vůbec počítalo s možností vypuknutí války. „Kde zůstal lid údajně dychtivý boje?“ ptá se Tesař a ukazuje, že v neoptimističtějším případě podporovalo „strany válečné“ 40 % voličů.

Předmnichovská pochybení české (československé) společnosti se dají vysvětlit neprozíravostí, zaslepeností a nízkými zájmy elit, ta pomnichovská však představují fatální selhání: antisemitismus, nejprimitivnější nacionalismus a snaha po totalizaci, ostudný vztah k německým antifašistům. Nejstrašnějším selháním je pro Tesaře ovšem vydání vojenského materiálu Němcům. Zbraně, které měly a mohly být zničeny, pomohly Němcům v příštích letech k drtivým vítězstvím nad československými spojenci.

Hlavní roli v událostech roku 1938 hraje z československé strany prezident Beneš, jenž je autorem první verze mnichovského mýtu a zároveň obětí jeho následujících variant. Zatímco komunističtí „historikové“ zdůrazňovali Benešovu „třídní spjatost s politikou Západu“, která mu nedovolovala přijmout údajnou sovětskou pomoc, ideologové „demokratického“ mnichovského mýtu tvrdí, že Beneš svým postupem „zlomil morální páteř společnosti“

Dosavadní historiografie líčila Beneše spíše jako pasivního činitele, kterým zmítají bouřlivé události. Nejen autoři mnichovského mýtu, ale i seriózní historici navíc dodnes tvrdí, že Beneš „po celou zářijovou krizi vršil jednu chybu za druhou“. Naproti tomu Tesař ukazuje Beneše jako vynikajícího стратега, který cílevědomě prohrál jednu bitvu (Mnichov), aby získal pozici nutnou k vítězství ve válce.

Beneš si v roce 1938 podle Tesaře velmi dobře uvědomuje katastrofální mezinárodní i vnitropolitickou situaci Československa. Celou svou strategii zakládá na neochvějném přesvědčení, že dojde ke světové válce, ve které budou Německo a jeho spojenci zdrcujícím způsobem poraženi. Ovšem v září 1938 ještě k válce nenadešla vhodná chvíle: veřejné mínění ve spojeneckých zemích

válku odmítá, československé důvody nejsou dostatečně chápány jako spravedlivé. Kdyby za této situace Československo svou neochotou ustoupit Německu válku rozpoutalo, bylo by zcela jistě nejdříve vojensky rozdrceno a poté by se pravděpodobně stalo obětí nějakého „vestfálského míru“. Proto se Beneš snaží získat čas v podobě ústupku Německu, což je Tesařovo dešifrování onoho pátého „plánu pro každý případ“.

Podle Tesaře je „zrada“ v Mnichově pro Beneše něco jiného než co předkládá následně vytvořený mýtus: *Západ Beneše zradil v tom, že místo toho, aby mu „vnutil“ před očima světa i domácí veřejnosti kompromis s Hitlerem, vnutil mu téměř kapitulaci...* I tato téměř kapitulace se však později ukáže jako skvělé vítězství. Tento „první“ mnichovský mýtus (*chtěli jsme bojovat, ale nemohli*) dovedně zastírá, že většina bojovat nechtěla, a stmeluje tuto většinu s menšinou, která bojovat chtěla. může být později použit také jako skvělý trumf propagandistické války (*obětovali jsme se pro mír*), ještě umocněný Hitlerovou chybou z března 1939, kdy jako první Mnichovskou dohodu porušil.

Problém je jedině v tom, že málo odolná a špatně informovaná česká společnost pochopila mýtus vytvořený Benešem k posílení zájmů státu po svém, a to, co se mělo stát symbolem nevídaného politického úspěchu, se stalo synonymem pro zradu a debakl. Odpovědnost za tento vývoj padá samozřejmě především na Benešovou předchozí autokratickou vládu, která v rámci „usměrňování tisku“ potlačovala všechny informace o skutečné mezinárodní pozici Československa a záměrně nadsazovala francouzské možnosti.

#### 4. Druhá republika

V letech 1938-39 u nás začal proces, který oslabil demokracii a posunul naši zemi ke komunismu.

V československých dějinách 20. století se vyskytují dvě krátká období, o jejichž hodnocení vedou historikové i širší veřejnost obsáhlé diskuse. Po několika měsících existence tzv. druhé republiky (od mnichovské konference koncem září 1938 do obsazení českých zemí německou armádou a vyhlášení protektorátu Čechy a Morava v březnu 1938) a stejně tak po necelých třech poválečných letech (květen 1945 až únor 1948) byly nastoleny brutální utlačovatelské a nedemokratické režimy. Pátrání po jejich kořenech pak může vést (s určitým zjednodušením) ke dvěma závěrům, které se nemusejí vylučovat. Chceme-li nalézt vysvětlení spíše uklidňující, budeme je považovat výhradně za důsledek mezinárodních okolností, neboť v obou případech se Československo nacházelo v mimořádně obtížném zahraničněpolitickém postavení zcela podřízeném jedné či druhé sousední velmoci. Jestliže se ale vezmou v úvahu i vnitřní politické a společenské příčiny poměrně rychlého pádu demokracie v Československu nabývají právě období bezprostředně předcházející nástupu nesvobody značného významu. V průběhu pěti a půl měsíce, které byly okleštěnému Československu přisouzeny, dochází k pronikání nede-

mokratických prvků do politického systému, hospodářství, společenského života a kultury. Je možno se zamýšlet nad vzájemným poměrem vnějších a vnitřních faktorů při postupném oslabování a posléze likvidaci demokracie a pluralismu. Po tragickém ukončení mnichovské konference se muselo Československo, jeho vláda a celá společnost vyrovnávat s celou řadou problémů- počínaje stanovováním nových státních hranic přes proměny politického spektra snížením počtu politických stran, nové uspořádání státoprávních poměrů v podobě vyhlášení slovenské a později i podkarpatoruské autonomie, omezování občanských svobod, vynucenou změnu zahraničněpolitické orientace, nové prvky v hospodářské a sociální politice, boje v kulturní oblasti až po poslední ránu, kterou živořící a za daného stavu delší existence neschopný státní útvar dostal 15. března 1939.

Z hlasů dobového tisku nebo rozhlasových pořadů na důležité politické události a citací z programů nově se tvořících politických stran či některých společenských organizací se ukazuje bezvýhodnost tehdejší situace. Z každého slova je patrné, jak moc se téměř všichni českoslovenští činitelé snažili vycházet vstříc tlaku přicházejícímu z Německa. Avšak nejenom že nedosáhli žádných ústupků, ale dokonce nedocílili ani toho mála, k čemu se velmoci zavázaly v Mnichově, tedy garance nových československých hranic. Ačkoli elementární pocit zodpovědnosti za národní kolektiv, v jehož čele stojí, velí každému politikovi bojovat proti pesimismu podkopávajícímu stabilitu společnosti, a naopak šířit přiměřený optimismus, realita byla neúprosná. Nebylo v silách československé reprezentace uspokojit Berlín. Místo toho byla konfrontována s dalšími a dalšími výtkami či požadavky, takže klid zbavený obav o existenci státu zůstával pouhým přáním. Sotva odezněl šok z územních ztrát a ponižujícího zacházení, kterého se Československu dostalo, začaly se množit zlověstné příznaky, že šlo pouze o první krok.

Čteme-li například slova šéfredaktora agrárního listu *Venkov* Rudolfa Halíka (jednoho z nejaktivnějších obhájců nového řádu) ohlašující záměry zjednodušení stranického systému a „svedení tisku, kultury, tělovýchovy a sportu do jednoho pramene“, připomínají nám hlasy žádající totéž o zhruba sedm let později v osvobozeném Československu. Navíc v obou případech se tento cíl podařilo splnit. Jakmile zaměříme pohled tímto směrem, objevíme mezi druhou republikou a léty 1945-1948 množství překvapivých shod. Již zmíněné „zjednodušení politického spektra“ spočívající ve vytvoření dvou politických stran, jedné vládní (Strany národní jednoty) a druhé „konstruktivně opoziční“ (Strany práce), se podobá systému Národní fronty. Samozřejmě s tím rozdílem, že v něm mohly alespoň jednou proběhnout relativně svobodné volby, s nimiž se v „pomnichovském“ Československu nepočítalo. Tato odlišnost ale nemusí být tak výrazná, jak se jeví na první pohled. Před válkou i po ní získávala totiž jedna politická linie výrazně dominantní postavení, a právě jejím směrem (za druhé republiky doprava, po osvobození doleva) docházelo k deformaci politického systému a politické praxe.



Podobné bylo také všeobecné přesvědčení, podle něhož Československo muselo zavádět režim omezující demokracii, aby se zavděčilo velmocím, do jejichž sféry výsadního vlivu se dostalo. Uklidňujícím dojmem přitom mělo působit ujišťování, že se budou respektovat jeho zvláštní podmínky.

Již na přelomu let 1938 a 1939 se ozývaly názory, které pokládaly politickou demokracii za nedostatečnou. Žádaly její prohloubení a vybudování hospodářské a sociální demokracie. Oč nejasnější byla náplň tohoto pojmu, o to častěji zazníval nejen v projevech ideologů druhé republiky. Jako zaklínadlo sloužil i režimu poválečnému. Stejně tak problém zvláštního postavení Slovenska v rámci společného státu a asymetrického modelu státoprávního uspořádání se nevyskytl až v lidovědemokratickém Československu po květnu 1945, ale řešila jej politická reprezentace a veřejnost již o více než šest let dříve. Jak před válkou, tak po jejím skončení existovalo úsilí o překonání hospodářského liberalismu a zavádění řízeného hospodářství. Vládní prohlášení hovořilo o tom, že do každého jednotlivce, do soukromého i veřejného života má proniknout „nový duch služby státu a národu“. Posilování kolektivistických prvků, důraz na hodnoty a cíle společenství, kterému je třeba se za všech okolností obětovat a které stojí nad občanem, se zakořenily právě za druhé republiky, během války byly v důsledku mimořádného ohrožení upevněny a přirozeně se uplatňovaly i v osvobozené zemi. Jednoznačná převaha celku nad jeho jednotlivým článkem pak samozřejmě dovoluje provádět diskriminaci určité části obyvatelstva. Zdůvodnění, že se tak děje v obecném zájmu, jemuž se nelze protivit, je nasnadě.

Nejde ale o samoučelné vyhledávání shodných či podobných opatření a způsobů uvažování. Prokáže-li se na praktické politické i ideové rovině určitá kontinuita mezi druhou republikou, tzv. lidovou demokracií v letech 1945-1948 a částečně pak i režimem komunistickým, zjistíme, že na mnohé změny poválečné i pounorové byla společnost u nás připravena a že nemusely být jen důsledkem vnějšího diktátu.

Na druhé straně by nám podobné úvahy neměly zastřít jednu podstatnou skutečnost. Konec třicátých let představoval i v obecném měřítku spíše „hubená léta“ klasické parlamentní demokracie. Citlivost pro její slabé stránky narůstala a s ní se šířila i ochota přemýšlet nad jejími úpravami nebo hledat nové způsoby vládnutí. Připočteme-li k tomu mnichovský šok, nemusí snaha velké části české i slovenské společnosti najít pevnější a stabilnější systém tolik překvapovat. Náš současný stav poznání dějin druhé republiky, ukazuje ještě jedno téma, které se doposud spíše obcházel, ale sotva bude možné vyhybat se mu dlouhodobě. Pokud by nezasvěcený čtenář dostal clo rukou text popisující rasový svéráz Židů projevující se v tělesných znacích i povahových vlastnostech, kterými jsou „ziskuchtivost, nechť k tělesné práci, povýšenost vůči jiným rasám, nesnášenlivost, slaběji vyvinu- (tý) smysl pro čest a pohrdání morálkou“, pomyslel by si, že má před sebou článek z jakéhosi pokleslého plátku. O to větší bude zřejmě jeho překvapení ve chvíli, kdy se dozví, že jde o

zprávu komise pro rasové otázky při lékařské sekci Strany národní jednoty a najde pod ní řadu věhlasných jmen české vědy. Tento a řada dalších v knize nezmiňovaných příkladů svědčí o tom, že debata o roli vědeckých elit v totalitních režimech, u nás poměrně skromně započatá pouze ve vztahu k režimu komunistickému, nás čeká i v případě, kde bychom to asi očekávali méně. Vnucuje se otázka: Proč se velká část Čechů a Slováků tak rychle vzdala téměř všeho, čemu po dvacet let věřila a k čemu se upínala. V hledání odpovědi na tuto takřka záhadu pomůže zjištění, zda lze druhou republiku považovat za krátkou a uzavřenou překonanou epizodu, nebo za pomyslný západ slunce, který vrhal dlouhé stíny a po němž následovala noc, která „nebyla krátká“ a netrvala sedm let, nýbrž více než padesát.

(Podrobněji viz - Jan Gebhart - Jan Kuklík: Druhá republika 1938-1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Vydalo nakladatelství Paseka, Praha - Litomyšl, 2004.)

## 5. Nástup nacimu

Koncem 19. a začátkem 20. století vznikaly v Německu jako protiváha vzrůstajícího vlivu sociálnědemokratické strany Německé nacionální dělnické svazy. V roce 1904 se transformovaly v Německou dělnickou stranu (Deutsche Arbeiterpartei). Po prohrané válce v roce 1919 zahájila strana znovu činnost jako Nacionálně socialistická německá dělnická strana (Nazionalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei - NSDAP). V roce 1920 představila v Mnichově svůj program, ve kterém byly formulovány požadavky zrušení Versailleské smlouvy, návrat "ztracených území", právo na životní prostor, vyloučení Židů z národního společenství a další sociální a ekonomické změny.

Jedním z tvůrců programu byl Adolf Hitler (1889-1945), který se záhy dostal do čela strany, později i do čela německého státu a po 20 let ovlivňoval osudy Německa, Evropy a světa.

V roce 1923 se NSDAP pokusila neúspěšně o násilné převzetí moci v Bavorsku (tzv. "pivní puč" v Mnichově). Hitler byl zatčen a strana zakázána. Svou činnost obnovila již v roce 1925 a Hitler byl propuštěn. Předložil straně i veřejnosti během věznění zformulovaný základní ideový dokument - bibli nacionálního socialismu *Mein Kampf* (Můj boj). Obsahoval čtyři okruhy témat, které se staly základem politiky nacismu: antisemitismus, vůdcovský princip v řízení strany a státu, velkoněmecký nacionalismus a antimarxismus. (Podrobněji Hitlerův *Mein Kampf* - z bible německého nacionálního socialismu s komentářem Jiřího Hájka - Dialog, Liberec 2000)

*"... Největším protikladem árijce je Žid. ... Žid nikdy nebyl nomádem, nýbrž vždycky jen parazitem na těle jiných národů ..., příživníkem, který se jako škodlivý bacil stále více rozšiřuje najde-li živnou půdu ..."* (str. 137-140)

"... V boji proti židovskému světovému nebezpečí musí národně socialistické hnutí splnit svůj největší úkol: musí národu otevřít oči ..." (str. 184)

"... Židovské učení marxismu odmítá aristokratický princip přírody a staví na místo privilegia zdatnosti a síly mrtvou váhu početné masy ... popírá význam národa a rasy a zbavuje tím lidstvo předpokladů jeho bytí a jeho kultury. ... Jestliže Žid s pomocí svého marxistického vyznání víry zvítězí nad národy tohoto světa, pak bude naše planeta znovu jako kdysi před miliony let putovat vesmírem bez lidí." (str. 29-30)

"... K samotnému vůdcovství nenáleží jen vůle, nýbrž i schopnosti, přičemž větší význam musí být přisouzen síle vůle a činu ... nejcennější je spojení schopností síly rozhodovat a vytrvalosti ... Velikost každé mohutné organizace ztělesňující v tomto světě nějakou ideu, spočívá v náboženském fanatismu, jímž se prosazuje nesnášenlivě k ostatním, přesvědčena o svém právu ..." (str. 159)

"... Chce-li nacionálně socialistické hnutí získat před dějinami skutečně posvěcení velké národní mise, musí být proniknuto poznáním a naplněno bolestí nad skutečným postavením svého národa v tomto světě a cílevědomě zahájit boj proti bezcíllosti a neschopnosti těch, kdo dosud náš německý národ na jeho zahraničně politických cestách vedli. Musí pak bez ohledu na "tradice" a předsudky najít odvahu soustředit tento národ a jeho sílu k postupu na cestě, která jej vyvede ze stísněnosti jeho dosavadního životního prostoru k novému území a půdě a tím jej provždy osvobodí od nebezpečí, že na této zemi vymře nebo bude musit jako národ otroků sloužit jiným národům. ..." (str. 187)

S nastupující hospodářskou krizí získala NSDAP masovou podporu zejména středních vrstev a dělnictva, která se projevila prudkým růstem poslaneckých mandátů. Rozdělení levice (spory mezi nově vzniklou komunistickou stranou Německa a tradiční sociální demokracií) nemělo šanci. Nacistům se podařilo spojit do jedné ideologie i zdánlivě protichůdné prvky: socialismus pro dělnickou třídu, antimarxismus pro podnikatele, nacionalismus pro tradiční konzervativce a střední třídu a antisemitismus pro všechny, kdo hledali viníky porážky v 1. světové válce a nastupující krize.

### Volební výsledky NSDAP v parlamentních volbách

květen 1924	6,6 %	32 mandátů
prosinec 1924	3,0 %	14 mandátů
květen 1928	2,6 %	12 mandátů
září 1930	18,3 %	107 mandátů
červenec 1932	37,3 %	230 mandátů
listopad 1932	33,1 %	196 mandátů
březen 1933	43,9 %	368 mandátů

<b>Počet členů NSDAP</b>			
1925	27 000	1931	800 000
1927	72 000	1932	1.300 000
1928	108 000	leden 1933	1.400 000
1929	178 000	listopad 1933	4.000 000
1930	250 000	1939	8.000 000

Pramen: Žaloudek, K.: Encyklopedie politiky, Libri, Praha 1996

Po vítězství NSDAP ve volbách v roce 1933 byl v Německu nastolen totalitní nacistický režim. Byla zrušena demokratická ústava a zakázány ostatní politické strany. Během několika nacisté zcela ovládli státní aparát a veřejný život. Začalo pronásledování nepřátel říše. První oběti byli Židé a komunisté. V roce 1934 Hitler zlikvidoval část svých spolubojovníků, kteří mu dopomohli k moci. V tzv. "noci dlouhých nožů" nechal povraždit 1000 velitelů a příslušníků SA (Sturmabteilung) - ozbrojených oddílů strany a nadále se opíral především o jednotky SS (Schutzstaffel) vedené Heinrichem Himmlerem a Reinhardem Heydrichem. Podle sovětského vzoru byly zřízeny koncentrační tábory, nejdříve jako pracovní, později jako likvidační.

### **NACISTICKÉ KONCENTRAČNÍ TÁBORY**

<b>Tábor typ</b>	<b>založen</b>	<b>odhadovaný počet zavražděných</b>
Dachau <i>pracovní</i>	1933	34 000
Sachsenhausen <i>pracovní</i>	1936	100 000
Buchenwald <i>pracovní</i>	1937	56 000
Rawensbruck <i>ženský tábor</i>	1938	92 000
Mauthausen <i>pracovní</i>	1938	123 000
Osvětim <i>vyhlazovací</i>	1940	4.000 000
Treblinka <i>vyhlazovací</i>	1941	700 000
Bergen-Belsen <i>vyhlazovací</i>	1942	600 000
Sobibor <i>vyhlazovací</i>	1942	250 000
Majdanek <i>vyhlazovací</i>	1943	360 000

Politika získávání "životního prostoru" a naplňování poslání árijské rasy vedla zákonitě k rozpoutání 2. světové války - s miliony padlých, umučených, zmrzačených, ke zpusťování Evropy a dalších oblastí světa, k válce, která významně ovlivnila další vývoj světa.

### **Holocaust.**

Na základě fanaticky nenávisťné paranoidní antisemitské ideologie Adolfa Hitlera (1889-1945) formulované zejména v jeho knize Mein Kampf (Můj boj) z roku 1924 - rozpracované a realizované dalšími nacisty Josefem Goebbelsem, Alfredem Rosenbergem, Heinrichem Himmlerem, Adolfem Eichmannem a desítkami dalších, celým nacistickým státem i satelitními zeměmi (Slovensko, Chorvatsko, Maďarsko, Rumunsko) bylo v letech 1933-1945 vyvražďováno 6 milionů Židů bez rozdílu věku a pohlaví.

Toto číslo tehdy reprezentovalo dvě třetiny evropského židovského obyvatelstva a třetinu celého židovského národa. Od svého nástupu k moci roku 1933 do konce roku 1940 zabili nacisté okolo 100 000 Židů, zatímco roku 1941 se počet mrtvých prudce zvýšil na 1 100 000, roku 1942 dosáhl 2 700 000, roku 1944 klesl na 500 000 až 600 000 a roku 1945 na 100 000, neboť rezervoár obětí se vyprázdnil. 15% osob z celkového počtu obětí zemřelo v ghettech či transportech, 25% bylo zavražděno různými orgány SS, vojáky německé armády nebo pomocnými milicemi a 60% nalezlo smrt ve vyhlazovacích táborech (Osvětim, Treblinka, Majdanek a další).

Židé nazývali toto masové vyvražďování hebrejským slovem Šoa (= zničení). Od 50. let se vžil termín "Holocaust" (Je řeckého původu. Řecká verze Bible - Septuginta - překládá hebrejské slovo olah znamenající doslovně "co je obětováno", výrazem holocaust. Označuje jím obětinu strávenou ohněm, na prach spálenou.)

Likvidace Židů v nacistické Třetí říši probíhala v několika etapách. Historikové vedou spory o tom, zda celý proces byl předem naplánován, nebo zda se vyvíjel podle momentální situace. Hned po nástupu k moci v letech 1933-34 nacisté zbavili Židy občanské rovnoprávnosti a jejich postavení se neustále zhoršovalo. Nesměli se zúčastňovat normálního života společnosti, bylo jim zakázáno vykonávat řadu povolání, byli vyřazeni ze škol a sexuální styk byl trestán jako hanobení rasy. V září 1935 nacisté vyhlásili "zákon o ochraně německé krve a německé cti", který se stal součástí rasistických Norimberských zákonů, jež uzákonily státem preferovaný antisemitismus.

### **Norimberské zákony:**

#### **I. Zákon o říšském občanství**

§ 2, odstavec 1. Říšským občanem jest pouze státní příslušník německé nebo příbuzné krve, který dokazuje svým chováním, že je ochoten a schopen věrně sloužit německému národu a říši.

odstavec 3. - Říšský občan je jediným nositelem v zákonech stanovených plných

politických práv.

II. Zákon o ochraně německé krve a německé cti.

§ 1, odstavec 1. Sňatky mezi židy a státními příslušníky jsou zakázány. Manželství uzavřená proti tomuto zákonu jsou neplatná, i když byla k obcházení zákona uzavřena v cizině.

§ 2 Mimomanželský styk mezi židy a státní německé příslušníky německé nebo druhově příbuzné krve je zakázán.

§ 3 Židé nesmějí ve své domácnosti zaměstnávat státní příslušnice německé nebo druhově příbuzné krve mladší 45 let.

§ 5 odstavec 1. Kdo jedná proti zákazu § 1, bude potrestán kázníci.

odstavec 2 Muž, který jedná proti zákazu § 2, bude potrestán kázníci nebo vězením.

III. K zákonu o říšském občanství bylo vydáno speciální nařízení, které specifikovalo pojem "Žid a židovský míšenec" do nejmenších detailů.

V letech 1938-1939 docházelo nejdříve k masové emigraci Židů z německých území (z Rakouska 125 000, z Německa 120 000) (Termon 1997, str., 121) a začínaly deportace do vyhrazených území a postupně, i když zatím spíše sporadické vyvražďování. Od roku 1941 se začalo připravovat "konečné řešení židovské otázky", které bylo definitivně odstartováno na poradě vedoucích nacistických funkcionářů na břehu jezera Wansee v lednu 1942.

Z protokolu z Konference o konečném řešení židovské otázky, Berlín-Wansee, 20. leden 1942:

*Šéf bezpečnostní policie a bezpečnostní služby SS Obergruppenführer Heydrich podal nejprve krátký přehled o dosavadním boji proti protivníkovi. Cílem tohoto úkolu je, aby německý životní prostor byl legální cestou vyčištěn od Židů. Přes veškeré těžkosti od doby převzetí moci až do rozhodujících o termínu dne 31. října 1941 bylo celkem umožněno vystěhování 537 tisícům Židů. Mezitím však říšský vedoucí SS a šéf německé policie Heydrich se zřetelem na možnosti na východě, zakázal další vystěhování Židů. Na místo vystěhování nastoupila nyní nová možnost řešení - a sice evakuace Židů na východ. Pro tuto akci jsme připraveni sbírat praktické zkušenosti, které jsou nanejvýš důležité pro nadcházející konečné řešení židovské otázky. V souvislosti s ním přichází v úvahu kolem 11 milionů evropských Židů, avšak jedná se zatím pouze o věřící Židy, protože pojmová určení Židů dle rasových zásad zde ještě částečně chybí. Se zřetelem na celkové řešení mají být Židé vhodnou cestou posláni na pracovní nasazení na východ budovat silnice na tomto území, přičemž beze sporu jich velká část odpadne přirozeným úbytkem. V souvislosti s praktickým prováděním konečného řešení bude Evropa pročešána od západu na východ, říšské území včetně protektorátu Čechy a Morava musí být vzato přednostně. Evakuování Židé budou nejprve dopraveni do tzv. příchozích ghatt, odkud budou transportováni dále na východ. Na Slovensku a v Chorvatsku nebude tato*

*záležitost příliš obtížná, neboť podstatné otázky byly již projednávány ve smyslu vyřešení. V Rumunsku již také vláda mezitím dosadila židovského pověřence. Na obsazeném území Francie proběhne pravděpodobně podchycení Židů pro evakuaci bez větších těžkostí... Prosbou šéfa bezpečnostní policie a bezpečnostní služby Heydricha adresovanou k účastníkům porady, aby mu poskytl odpovídající podporu při provádění prací spojených s konečným řešením, byla porada ukončena.*

Kola krvavé mašinerie se rozběhla naplno: plynové komory, ostnaté dráty nabitě elektrickým proudem, transporty a pochody smrti, hlad, nemoci. "Kdo to nezažil, nikdy to nepochopí. A kdo to zažil, nikdy neodhalí podstatu. Nepronikne skutečně až do samé hloubi." (Elie Wiesel)